

مسئولیت‌پذیری اجتماعی و حسابرسی صورت‌های مالی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۷/۱

سید علیرضا بنی‌هاشمی کهنگی^۱

نگار خسروی پور^۲

چکیده:

هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و حسابرسی صورت‌های مالی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. متغیرهای نوع اظهارنظر حسابررس و تأخیر در گزارش حسابررس به عنوان متغیرهای وابسته و مسئولیت‌پذیری اجتماعی به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده است. ۲۲ معیار مختلف به عنوان معیار سنجش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بکار گرفته شده است. برای این منظور از داده‌های ۱۲۱ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۵ استفاده شد. این پژوهش از نوع کاربردی، تحلیلی و همبستگی است. همچنین از نظر روش‌شناسی علی پس از وقوع می‌باشد. آزمون فرضیه‌ها به کمک مدل‌های رگرسیونی انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مسئولیت اجتماعی شرکت بر نوع اظهارنظر حسابررس تأثیر مستقیم و معنادار و بر تأخیر در گزارش حسابرسی تأثیر معکوس و معناداری دارد.

کلمات کلیدی: مسئولیت‌پذیری اجتماعی، حسابرسی، اظهارنظر حسابررس، تأخیر در گزارش حسابررس

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد حسابرسی دانشگاه آزاد تهران. پست الکترونیک:

alireza_banhashemi@yahoo.com

۲. استادیار دانشگاه آزاد تهران مرکز، نویسنده مسئول.

مقدمه

نقش حسابرسان در جامعه، اعتباردهی به صورت‌های مالی است. اگر سرمایه‌گذاران به استقلال حسابرسان شک نمایند، صورت‌های مالی فاقد اعتبار خواهند شد. در حالی که، اگر حسابرسان به صورت کارا انجام گیرد احتمال گزارشگری اشتباه به حداقل می‌رسد و علاوه بر اینکه قابلیت اتکا و اعتبار صورت‌های مالی افزایش خواهد یافت، اعتماد سرمایه‌گذاران به صورت‌های مالی بهبود می‌یابد و منجر به کاهش هزینه سرمایه و افزایش کارایی بازار سرمایه در جمع‌آوری منابع خواهد شد (وحیدی‌الیزئی و همکاران، ۱۳۹۳).

از طرفی تمایل و اصرار واحد تجاری به تعهد نسبت به مسئولیت اجتماعی در تمامی ابعاد، اثر قابل توجهی روی عملکرد شرکت‌ها دارد. در واقع گرایش به سمت مسئولیت اجتماعی، واحد تجاری را ترغیب می‌کند تا برای بهبود محیط زیست، استفاده از انرژی و مواد کمتر، مدیریت ضایعات و غیره تلاش کند. در نتیجه واحدهای تجاری می‌توانند بازده‌های بلندمدت خود را از طریق کاهش اثرات منفی خود بر اجتماع، به صورت اختیاری، حداکثر نمایند. به طوری که امروزه در ایران این تفکر در میان واحدهای تجاری به صورت روزافزون در حال شکل‌گیری است که موفقیت بلندمدت آن‌ها می‌تواند از طریق مدیریت کردن زمان با ایجاد عملیات شرکت، هم‌زمان با ایجاد اطمینان از حمایت محیطی و پیشرفت مسئولیت اجتماعی شرکت، تحقق یابد بنابراین اجرای مسئولیت اجتماعی شرکت منجر به بهبود موفقیت شرکت‌ها در بلندمدت می‌شود و در نهایت منجر به رشد اقتصادی و افزایش توان رقابتی شرکت‌ها و بهبود و پیشبرد بازار سرمایه و شرکت‌ها خواهد شد. در نتیجه گزارشگری اجتماعی شرکت‌ها، به عنوان یکی از رویکردهای با اهمیت حسابداری مطرح است که در صورت اجرا می‌تواند، اطلاعات با ارزشی در اختیار استفاده‌کنندگان از جمله سرمایه‌گذاران قرار دهد. یکی از گروه‌های اصلی استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، سهامداران هستند. افشای مسئولیت اجتماعی به عنوان پل ارتباطی میان واحد تجاری و ذینفعان است که باعث جذب سرمایه‌گذاران می‌شود. افزایش آگاهی ذینفعان، در خصوص مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، تعهدات اخلاقی شرکت نسبت به جامعه، نیاز به گزارشگری مسئولیت اجتماعی را افزایش داده است. با وجود اینکه در بودجه اکثر سازمان‌های فعال در حوزه نفت و پتروشیمی و برخی از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار سرفصل جداگانه‌ای جهت پرداختن به امر مسئولیت اجتماعی در نظر گرفته می‌شود و برخی از هزینه‌های صورت گرفته در این بخش به عنوان هزینه قابل قبول مالیاتی می‌باشد لکن هنوز مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان‌ها در ایران به اندازه کافی مورد توجه قرار نگرفته است. البته با اقدامات صورت گرفته و فراهم آمدن بسترهای مورد نیاز به نظر می‌رسد در آینده نه‌چندان دور موسسات تجاری در ایران توجه بیشتری به این حوزه داشته باشند. در همین راستا این تحقیق از آن جهت اهمیت دارد که به مدیران، سرمایه‌گذاران، سهامداران و تحلیلگران مالی نشان می‌دهد که مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت، به واسطه نقشی که می‌تواند در حفظ منافع ذینفعان داشته باشد، اهمیت بسزایی دارد. و حسابرسان شرکت با توجه به نقش اعتباربخشی که در صورت‌های

مالی ایفا می‌کنند می‌توانند به گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نیز اعتبار بخشند تا استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی با اعتماد بیشتری از صورت‌های مالی شرکت‌ها استفاده نمایند. در نتیجه در تحقیق حاضر، بررسی ارتباط مسئولیت‌پذیری اجتماعی و حساسیتی صورت‌های مالی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی سال ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۵ مورد توجه قرار گرفته است.

بیان مسئله

منظور از مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، پیوستگی و اتحاد میان فعالیت‌ها و ارزش‌های سازمان به گونه‌ای است که منافع کلیه ذی‌نفعان شامل سهامداران، مشتریان، کارکنان، سرمایه‌گذاران و عموم جامعه، در سیاست‌ها و عملکرد سازمان منعکس گردد. به عبارت دیگر سازمان باید همواره خود را جزئی از اجتماع بداند و نسبت به جامعه احساس مسئولیت داشته باشد و در جهت بهبود رفاه عمومی به گونه‌ای مستقل از منافع مستقیم شرکت، تلاش کند (فروغی و همکاران، ۱۳۸۷). شرکت‌هایی که عملکرد اجتماعی بالایی دارند تمایل بیشتری به افشای عمومی فعالیت‌های اجتماعی خود دارند. سطح بالای شفافیت در اطلاعات باعث کاهش عدم تقارن اطلاعاتی بین شرکت و سرمایه‌گذاران می‌شود و این خود باعث کاهش ریسک می‌گردد. از طرفی، تلاش‌های حساسیتی اضافی و یا روش‌های حساسیتی ضرورتاً شرکت‌هایی را که اطلاعات حسابداری نسبتاً بی‌کیفیت دارند را به شرکت‌هایی با اطلاعات حسابداری با کیفیت بالا تبدیل نمی‌کنند. این نشان دهنده‌ی محدودیت‌های ذاتی در توانایی حسابرسان برای رفع اطلاعات حسابداری کم‌کیفیت است (گری و همکاران^۱، ۲۰۱۷). سوالی که مطرح است این است که آیا افشا مسئولیت اجتماعی بر اظهار نظر حسابرسان نیز تأثیر دارد یا خیر؟

بر اساس دیدگاه ریسک حساسیتی، ارزیابی ریسک بالاتر منجر به افزایش هزینه یا همان حق‌الزحمه حساسیتی خواهد شد. عملکرد ضعیف CSR صاحبکار می‌تواند به حسابرسان سیگنال نشان دهد که عدم اخلاق حرفه‌ای مدیریت و یکپارچگی مدیریت وجود دارد و در نتیجه ساعات کار حساسیتی بالاتر خواهد بود (چن و همکاران^۲، ۲۰۱۲). همچنین عملکرد ضعیف CSR می‌تواند اعتماد به سیستم کنترل داخلی را مورد سوال قرار دهد (هوتاش و همکاران^۳، ۲۰۰۸). که این امر ممکن است یک حسابرسان را برای ارزیابی توانایی عملکرد مطلوب شرکت برای تولید اطلاعات با کیفیت با شک مواجه سازد (دوگار و همکاران^۴، ۲۰۱۵). می‌توان گفت که اگر صاحبکاران از افشای CSR شرکت برای مشروعیت دادن به رفتار خود استفاده کنند، یکپارچگی مدیریت مورد سوال قرار می‌گیرد، که منجر به افزایش ریسک حساسیتی می‌گردد. تحقیقات پیشین این احتمال را تقویت می‌کند که اگر افشای داوطلبانه CSR شرکتی کاملاً قانونی باشد، انتظار نمی‌رود که

1. Gray et al
2. Chen et al
3. Hoitash et al
4. Doogar et al

این اطلاعات واقعی باشند (گری و همکاران^۱، ۱۹۹۵). در چنین مواردی، درخواست هزینه‌های حساسیتی بالا، واکنشی به ریسک حساسیتی بالاتر است. بحث‌های مطرح شده در مورد دیدگاه اطلاعات کامل و دیدگاه ریسک حساسیتی هر دو پیش‌بینی می‌کنند رابطه مثبت بین افشای داوطلبانه CSR و هزینه حساسیتی وجود داشته باشد. اما نوع اظهار نظر حساسیت قابل پیش‌بینی نمی‌باشد. دیدگاه مکمل در رابطه مثبت بین افشای داوطلبانه CSR و حساسیتی نشان می‌دهد که ارتباط بین افشای داوطلبانه CSR و کیفیت اطلاعات مالی برای شرکت‌هایی که هزینه‌های حساسیتی بیشتری را پرداخت می‌کنند نیز می‌تواند مثبت باشد. در مقابل، دیدگاه ریسک حساسیتی که همچنین یک رابطه مثبت بین گزارشگری مالی و حساسیتی CSR را پیش‌بینی می‌کند، معتقد است ارتباط منفی بین افشای CSR و کیفیت اطلاعات مالی دور از انتظار نیست (هربار و همکاران^۲، ۲۰۱۴). به موقع بودن می‌تواند منجر به کاهش مربوط بودن و مفید بودن اطلاعات مالی شود. افزون بر این، به موقع بودن گزارش‌های مالی شرکت‌ها عنصری ضروری برای بازار سرمایه با عملکرد خوب است (افیفی^۳، ۲۰۰۹). اشتون و همکاران^۴ (۱۹۸۷) نشان دادند، سرمایه‌گذاران به اطلاعات به موقع تهیه شده به وسیله حسابداران و حسابرسان اتکا می‌کنند. گزارشگری به موقع، اطلاعات را قبل از این که ظرفیت خود را برای تأثیرگذاری بر تصمیم‌های تجاری از دست بدهد در اختیار تصمیم‌گیران قرار می‌دهند. ائتلاف وقت در انتشار صورت‌های مالی و گزارش حساسیتی موجب عدم قطعیت در ارتباط با تصمیم‌های سرمایه‌گذاری می‌شود (مهدوی و حسینی نیا، ۱۳۹۴). بنابراین، هرچه تأخیر در انتشار صورت‌های مالی بیشتر شود عدم اطمینان مربوط به تصمیم‌گیری‌های مبنی بر اطلاعات مندرج در صورت‌های مالی افزایش می‌یابد. با توجه به مطالب مزبور و عواقب مربوط به تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی، سوالی که پیش می‌آید این است که آیا مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر ارائه به موقع گزارش حساسیتی نیز تأثیر دارد؟

پیشینه پژوهش

گری و همکاران (۲۰۱۷)، در تحقیقی به بررسی تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر حساسیتی صورت‌های مالی در شرکت‌های چینی پرداختند. تحقیق در فاصله سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۳ انجام گرفته است. نتایج تحقیق نشان داد که هرچه افشاء اطلاعات مربوط به مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها بیشتر باشد، حسابرسان شرکت‌های چینی ریسک حساسیتی را پایین‌تر برآورد می‌کنند. همچنین مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر کیفیت صورت‌های مالی افزوده و مدیریت سود را کاهش می‌دهد که در همین راستا احتمال اعلام اظهار نظر حساسیتی مقبول در این شرکت‌ها بالاتر خواهد بود. مارتینز و همکاران (۲۰۱۸)، در تحقیقی به بررسی نقش مشارکت حسابرسان در گزارش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها پرداختند. تحقیق ما بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۴

1. Gray et al
2. Hribar et al
3. Afify
4. Ashton et al

انجام گرفته و پانل نامتعال از ۱۳۱۲ نمونه سال تشکیل گردیده است. نتایج تحقیق نشان داد اظهار نظر شرکت‌های بزرگ حسابداری نقش قابل توجهی در افشای CSR ایفا می‌کنند که ممکن است به کاهش نامتقارنی اطلاعات بین مدیران و ذینفعان گردد. لانگ چن (۲۰۱۶)، در تحقیقی به بررسی ارتباط گزارش‌های مالی حسابداری شده و افشای داوطلبانه مسئولیت اجتماعی شرکت پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد هرچه تعهد بر ارائه گزارش با کیفیت تر بیشتر باشد پتانسیل ایجاد بی طرفی بیشتر شده و منجر به افشای اطلاعات غیر مالی از جمله CSR می‌شود. سامت و جاربوا^۱ (۲۰۱۷)، با بررسی رابطه مسئولیت‌پذیری اجتماعی و کارایی سرمایه‌گذاری شرکت‌ها به این نتیجه رسیدند که شرکت‌هایی که دارای میزان بالایی از مسئولیت‌پذیری اجتماعی هستند کارایی سرمایه‌گذاری بیشتری دارند. و مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت باعث تقویت سطوح سرمایه‌گذاری شرکت از طریق کاهش عدم تقارن اطلاعات می‌گردد. در مقابل، برای شرکت‌های بیش‌سرمایه‌گذار، مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها باعث می‌گردد که سرمایه‌گذاری اضافی از طریق کاهش مشکلات جریان نقدینگی کاهش پیدا کند. اوکول و همکاران^۲ (۲۰۱۶)، با بررسی رابطه مسئولیت‌پذیری اجتماعی، سرمایه‌گذاری و تأمین مالی شرکت‌ها به این نتیجه رسیدند که عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت با بهبود دسترسی به تأمین مالی، سرمایه‌گذاری بیشتر، ریسک اولیه کمتر و با دوره اعتبار بازرگانی طولانی‌تر همراه است.

در بین پژوهش‌های داخلی نیز میتوان به برخی مقالات اشاره نمود. برای مثال بندریان و همکاران (۱۳۹۷)، در تحقیقی به بررسی تأثیر تعدیل‌کنندگی کیفیت و تداوم حسابرس بر رابطه بین ساختار مالکیت و مدیریت سود در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. آزمون فرضیه‌ها با استفاده از روش آماری داده‌های تلفیقی با استفاده از اطلاعات ۱۷۰ شرکت منتخب انجام شده است. نتایج تحقیق نشان داد که کیفیت حسابداری، تداوم انتخاب حسابرس، مالکیت نهادی و مالکیت مدیریتی باعث کاهش مدیریت سود می‌شوند. صفری گرایلی (۱۳۹۷)، در تحقیقی به بررسی تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها بر ارزش‌گذاری بازار از نگاهداشت وجه‌نقد آن‌ها پرداخته است. بدین‌منظور، برای سنجش مسئولیت اجتماعی از چک لیستی مشتمل بر ۳۹ قلم افشاء استفاده نموده است. یافته‌های بدست آمده از تحقیق وی حاکی از آن است که افشای اطلاعات مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ارزش بازار وجه‌نقد نگهداری شده شرکت را افزایش می‌دهد. دارابی و همکاران (۱۳۹۶)، تحقیقی تحت عنوان بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی، عملکرد اقتصادی و اجتناب از مالیات شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که، اگر شرکت دارای مسئولیت اجتماعی باشد میانگین اجتناب از مالیات و میانگین ارزش افزوده اقتصادی آن‌ها کمتر است و بالعکس. فخاری و همکاران (۱۳۹۵)، تحقیقی با هدف بررسی تأثیر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت بر کارایی سرمایه‌گذاری انجام دادند.

1. Samet and Jarboui

2. ElGhoul et al

یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که افشای مسئولیت اجتماعی به بهبود کارایی سرمایه‌گذاری در شرکت‌ها خواهد انجامید. نتیجه حاصل، مورد حمایت تئوری ذینفعان نیز می‌باشد. به طور کلی یافته‌های پژوهش، نقش مهم و برجسته مسئولیت اجتماعی در شکل دادن به رفتار سرمایه‌گذاری و کارا بودن آن را نشان می‌دهد.

مهدوی و حسینی نیا (۱۳۹۴)، در تحقیقی، رابطه بین اثربخشی کیفیت حساسیتی (از طریق سه عامل: تغییر حساسیت، تخصص حساسیت در صنعت و نوع گزارش حساسیت) و کاهش تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بررسی کردند. نتایج آزمون آماری فرضیه‌های پژوهش نشان داد، بین نوع گزارش حساسیت با تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. یعنی، در صورت دریافت گزارش حساسیتی زوده، تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی بیشتر می‌شود. همچنین بین تغییر حساسیت و تخصص حساسیت در صنعت با تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی، رابطه معنادار آماری وجود ندارد. وحیدی الیزایی و فخاری (۱۳۹۴)، پژوهشی تحت عنوان تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی شرکت با استفاده از اطلاعات ۶۸ شرکت طی بازه ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ انجام دادند. نتایج پژوهش آن‌ها بیانگر ارتباط مثبت و معنی داری بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی شرکت است. حاجیها و سرفراز (۱۳۹۳)، در پژوهشی رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و هزینه حقوق صاحبان سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را مورد بررسی قرار دادند. برای اندازه‌گیری مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها به عنوان متغیر مستقل، از معیارهایی که توسط موسسه‌ی آمریکایی معروف به کال.دی که هر ساله سازمان‌ها را بر اساس معیارهای اجتماعی و زیست محیطی رتبه بندی می‌کند و همچنین برای اندازه‌گیری هزینه حقوق صاحبان سهام، مدل گوردون استفاده کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد که مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه معکوس و معناداری با هزینه حقوق صاحبان سهام دارد. بنابراین مدیران با افزایش افشاگری در زمینه عملکرد اجتماعی، باعث کاهش در نرخ بازده مورد انتظار سرمایه‌گذاران (هزینه حقوق صاحبان سهام) شده، و هزینه‌های تامین مالی کمتری برای شرکت به ارمغان می‌آورند. به عبارت دیگر اطلاعات مسئولیت‌پذیری شرکت برای سرمایه‌گذاران محتوای اطلاعاتی دارد. حاجیها و فتحی مقدم (۱۳۹۲)، در پژوهشی، به بررسی رابطه بین تغییر (بهبود یا پیشرفت) در اظهار نظر حساسیتی با تأخیر در گزارشگری مالی پرداختند. روش پژوهش از نوع همبستگی و از روش‌های رگرسیونی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده کردند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تغییر (بهبود یا پیشرفت) در اظهار نظر حساسیتی با تأخیر در گزارشگری مالی رابطه معنی داری دارد و در حالی که متغیرهای کنترلی پژوهش شامل هزینه دعاوی حقوقی، تغییر حساسیت، تجدیدنظر یا تدوین استانداردهای حساسیتی، تصدی همزمان ریاست هیئت مدیره توسط مدیرعامل و اهرم مالی با تأخیر در گزارشگری مالی رابطه معنی داری دارد.

فرضیه های تحقیق

جهت پاسخ به سوال اصلی تحقیق فرضیه های زیر تدوین شده است:

گزارش حسابرسی که پل ارتباطی مطمئنی بین تهیه کنندگان صورت ها و گزارش های مالی و استفاده کنندگان آن است، اعتبار گزارش های مالی را افزایش می دهد. طبق استاندارد حسابرسی شماره ۷۰۵ ایران، انواع اظهار نظرهای حسابرسی شامل اظهار نظر مقبول، مشروط، عدم اظهار نظر و مردود می باشد. به اظهار نظر مقبول گزارش تعدیل نشده و به سایر اظهار نظرها گزارش تعدیل شده نیز می گویند. شرکت ها گزارش تعدیل شده حسابرسی را به عنوان اخبار بد در نظر می گیرند و ممکن است به درخواست های حسابرسی بدون معطلی جواب ندهند و این موضوع از نشانه های تضاد بین حسابرسی صاحبکار است. با توجه به اهمیت نوع اظهار نظر حسابرسی و واکنش بازار سرمایه به گزارش حسابرسی، در فرضیه اول تأثیر مسئولیت پذیری اجتماعی بر نوع اظهار نظر حسابرسی مورد بررسی قرار می گیرد.

فرضیه اول: بین افشا مسئولیت اجتماعی شرکت و نوع اظهار نظر حسابرسی ارتباط معناداری وجود دارد.

صورت های مالی حسابرسی شده یکی از منابع قابل اتکا اطلاعات برای استفاده کنندگان محسوب می شود اما این اطلاعات زمانی می تواند به وسیله استفاده کنندگان مورد استفاده قرار بگیرد که ویژگی های کیفی مربوط از جمله به موقع بودن را دارا باشد. اطلاعات مالی نسبت به گذشت زمان بسیار حساس است و با مرور زمان ارزش و سودمندی خود را در تصمیم گیری ها از دست می دهد. طبق استانداردهای حسابداری ایران، چنانچه صورت های مالی ظرف مدت معقولی بعد از تاریخ ترازنامه در اختیار استفاده کنندگان قرار نگیرد مفید بودن آن کاهش می یابد. به موقع بودن گزارش حسابرسی بر قابلیت اطمینان اطلاعات حسابداری نیز تأثیر دارد. در نتیجه، هر چه فاصله زمانی بین پایان سال مالی و تاریخ انتشار گزارش حسابرسی کوتاه تر شود ارزش اطلاعاتی آن بیشتر می شود (بدری و علیخانی، ۱۳۸۵). در این راستا، درک عوامل مؤثر بر تأخیر در گزارش حسابرسی مهم است؛ زیرا، به طور مستقیم بر به موقع بودن گزارش های مالی به عنوان یکی از مهم ترین ویژگی های کیفی صورت های مالی اثر می گذارد. تأخیر حسابرسی به معنای اختلاف زمانی میان تاریخ پایان سال مالی و تاریخ انتشار صورت های مالی سالانه حسابرسی شده به وسیله شرکت ها است (مهدوی و جمالیان پور، ۱۳۸۹).

به موقع بودن به عنوان کیفیتی تعریف شده است که: ۱. کیفیت مورد نظر در زمان مناسب در دسترس باشد؛ یا ۲. کیفیت مورد نظر به هنگام باشد (جرجوری و وانهوری، ۱۹۶۳). طبق گفته لونتیس و همکاران^۲ (۲۰۰۵)، به موقع بودن گزارش حسابرسی ویژگی مهمی در بازارهای نوظهور است؛ زیرا، سرمایه گذاران برای استفاده از اطلاعات منبع قابل اتکایی غیر از صورت های مالی حسابرسی شده، ندارند. بنابراین، گزارشگری به موقع موجب بهبود تصمیم گیری و کاهش عدم

1. Gregory and Van Horn

2. Leventis et al

تقارن اطلاعاتی در بازار سرمایه می شود (آنساه و ونتیس، ۲۰۰۶). افزون بر این، به موقع بودن حساسیتی معمولاً با اثربخشی حساسیتی همراه است که تمرکز آن بر میزان صلاحیت حسابرسان در انجام وظیفه برای ارائه اظهارنظری است که نشان دهنده تصویری صحیح از عملیات شرکت است. در همین راستا فرضیه دوم تحقیق به شرح زیر تدوین شده است:

فرضیه دوم: بین افشا مسئولیت اجتماعی شرکت و تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی ارتباط معناداری وجود دارد.

روش شناسی تحقیق

این پژوهش از نوع پژوهش های بازار سرمایه است و از لحاظ روش شناسی با توجه به عنوان پژوهش، از نوع تحلیلی و علی پس از وقوع می باشد و از نقطه نظر هدف کاربردی است. این نوع تحقیقات برای کسب اطلاع از رابطه علی و معلولی بین متغیرها انجام می پذیرد. در این نوع پژوهش ها پژوهشگر می خواهد بداند که آیا بین دو گروه از اطلاعات رابطه و همبستگی وجود دارد یا خیر، و در صورت وجود ارتباط به دنبال بررسی میزان و چگونگی (مثبت یا منفی) تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته است. لذا پژوهش حاضر از نظر روش تحلیلی و از نوع همبستگی است. همچنین این تحقیق بر اساس ماهیت و ویژگی داده هایی که برای تجزیه تحلیل فرضیه ها استفاده می شوند از نوع تحقیقات کمی محسوب می شود. تحقیقات کمی نوعی پژوهش است که پژوهشگر تصمیم می گیرد درباره چه چیزی مطالعه کند. سوالات کاملاً مشخص و تعریف شده ای مطرح می کند و اطلاعات عددی را از نمونه خارج می کند، با روش های آماری به تجزیه و تحلیل این اطلاعات می پردازد، تحقیق خود را به صورتی کاملاً عینی و به اصطلاح غیر سوءگیرانه انجام می دهد.

جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می باشد. در این پژوهش برای این که نمونه آماری یک نماینده مناسب از جامعه آماری مورد نظر باشد، از روش حذف سیستماتیک استفاده شده است. برای این منظور ۵ معیار زیر در نظر گرفته شده و در صورتی که شرکتی کلیه معیارها را احراز کرده باشد به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شده و مابقی حذف می شوند.

۱. شرکت هایی که در قلمرو زمانی ۹۵-۸۸ در بورس فعال بوده اند.
۲. سال مالی شرکت منتهی به تاریخ پایان اسفند ماه هر سال باشد.
۳. شرکت طی دوره مورد بررسی تغییر سال مالی نداده باشند.
۴. نظر به اینکه ماهیت اقلام صورت های مالی متأثر از ماهیت و نوع فعالیت شرکت ها است، از این رو، به منظور برخورداری از ویژگی یکنواختی و افزایش قابلیت مقایسه اطلاعات، شرکت ها در صنعت واسطه گری مالی فعالیت نداشته نباشند. پس موسسات مالی، سرمایه گذاری و بانک ها از نمونه مورد بررسی، حذف گردیدند.

۵. شرکت‌هایی که در قلمرو زمانی تحقیق وقفه معاملاتی بیش از ۴ ماه نداشته اند بعد از مدنظر قرار دادن کلیه معیارهای بالا، تعداد ۱۳۵ شرکت به‌عنوان جامعه غربالگری شده باقیمانده است.

نحوه محاسبه متغیرهای تحقیق متغیرهای وابسته:

- ۱- اظهارنظر حسابرس (opinion): یک متغیر دو حالتی است در صورتیکه اظهارنظر حسابرس مقبول باشد ۱ و در غیر اینصورت صفر خواهد بود (بنی‌مهد و شیرزاد، ۱۳۸۸).
- ۲- تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی (ARL): برای محاسبه تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی از تفاضل بین تاریخ پایان سال مالی و تاریخ گزارش حسابرسی استفاده خواهد شد (مهدوی و حسینی نیا، ۱۳۹۴).

متغیر مستقل: افشا مسئولیت‌پذیری اجتماعی (DCSR):

در پژوهش حاضر با الهام از تحقیقات اریبی و جائو (۲۰۱۰) و فخاری و همکاران (۱۳۹۵) برای اندازه‌گیری سطح افشای اطلاعات زیست محیطی و اجتماعی شرکت‌ها پس از مرور گسترده ادبیات مربوطه، چک لیستی شامل ۲۲ نوع اطلاعات زیست محیطی و اجتماعی تهیه می‌شود که انتظار می‌رود به صورت داوطلبانه یا اجباری در گزارش‌های سالانه شرکت‌های ایرانی افشا شود. بدین صورت که با مراجعه به گزارش‌های هیأت مدیره شرکت‌ها در بخش گزارش عملکرد اجتماعی شرکت، اگر هر یک از اطلاعات موجود در چک لیست توسط شرکت افشا شده باشد عدد ۱ و در غیر اینصورت ۰ خواهد بود و در انتها مجموع ابعاد مسئولیت اجتماعی به عنوان نمره افشای مسئولیت اجتماعی شرکت مدنظر قرار خواهد گرفت. چک لیست نهایی به شرح زیر است:

مؤلفه‌ها	محیط زیست	محصولات و خدمات	کارکنان	مسئولیت‌های جامعه
معیارها	کنترل آلودگی	توسعه محصول / سهم بازار	اشتراک کارکنان در سود نقدی	سرمایه‌گذاری اجتماعی
	جلوگیری از خسارات زیست محیطی	کیفیت محصول / اخذ گواهی نامه ۹۰۰۱	خدمات بهداشتی و درمانی	فعالیت‌های اجتماعی و ورزشی
	باز یافت یا جلوگیری از ضایعات	استاندارد و ایمنی محصول	مزایای بازنشستگی	فعالیت‌های مذهبی / فرهنگی
	حفظ منابع طبیعی	اخذ ایزو ۱۸۰۰۱	خدمات رفاهی کارکنان	هدایا و خدمات خیریه
	پژوهش و توسعه		آموزش	پرداخت مالیات
	سیاست زیست محیطی			حفظ تعداد کارکنان
	اخذ گواهی‌نامه ایزو ۱۴۰۰۱			

متغیرهای کنترلی

متغیرهای کنترلی تحقیق با استفاده از تحقیق گری و همکاران (۲۰۱۷) انتخاب شده‌اند: LEV: اهرم مالی است که از طریق نسبت کل بدهی به دارایی‌های شرکت اندازه‌گیری می‌شود.

Size: اندازه شرکت که از طریق لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌های شرکت محاسبه می‌شود. ROA: بازده دارایی‌ها است که از طریق نسبت سود خالص به کل دارایی‌ها محاسبه می‌شود. Inv: کل سرمایه‌گذاری برای خرید دارایی‌های ثابت طی دوره شرکت آذر سال t LOSS: زیاندهی؛ متغیر مجازی، در صورتی برابر با یک است که زیان خالص گزارش شده باشد، در غیر این صورت صفر است.

growth: رشد شرکت است که از طریق تغییر در فروش شرکت محاسبه می‌شود.

نتایج آمار توصیفی

نتایج حاصل از تحلیل توصیفی در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول (۱): نتایج تحلیل توصیفی متغیرهای پژوهش

مشاهدات	کشیدگی	چولگی	انحراف معیار	کمینه	بیشینه	میانه	میانگین	آماره متغیر
۸۴۷	۱/۰۰۳	-۰/۰۵۹	۰/۵۰۰	۰/۰۰۰	۱	۱/۰۰۰	۰/۵۱۴	OPINION
۸۴۷	۱/۷۸۹	۰/۰۷۸	۲۵/۴۱	۱۶	۱۲۱	۶۹	۷۱/۴۰	ARL
۸۴۷	۲/۰۷۵	-۰/۴۸۷	۰/۲۲۳	۰/۰۹	۰/۹۵۰	۰/۶۴۰	۰/۵۷۸	DCSR
۸۴۷	۴/۱۲۱	۰/۹۱۱	۱/۵۶۹	۱۰/۲۳۰	۱۹/۱۵	۱۳/۸۹۰	۱۴/۱۰	SIZE
۸۴۷	۴/۶۴۳	۰/۷۹۷	۰/۱۲۵	-۰/۲۹۰	۰/۶۳۰	۰/۱۱۰	۰/۱۳۰	ROA
۸۴۷	۲/۵۷۸	-۰/۳۱۲	۰/۱۷۷	۰/۰۹۰	۰/۹۶۰	۰/۵۸۰	۰/۵۶۴	LEV
۸۴۷	۱۴/۶۵	۲/۷۱۴	۰/۰۴۲	۰/۰۰۰	۰/۴۱۰	۰/۰۳۰	۰/۰۳۷	INV
۸۴۷	۱۴/۳۵	۳/۶۵۴	۰/۲۴۰	۰/۰۰۰	۱	۰/۰۰۰	۰/۰۶۱	LOSS
۸۴۷	۳۱/۳۹	۳/۳۴۹	۰/۳۸۱	-۰/۸۵۰	۴/۶۵۰	۰/۱۶۰	۰/۱۹۵	GROWTH

مجموع مشاهدات در این پژوهش برابر با ۸۴۷ سال - شرکت (۱۲۱ شرکت) طی سال‌های (۱۳۸۹ الی ۱۳۹۵) می‌باشد. نتایج تحلیل توصیفی نشان می‌دهد که میانگین متغیر سرمایه‌گذاری شرکت برابر با ۰/۰۳۷ بوده و حداقل و حداکثر مقدار نیز برای این متغیر برابر با ۰/۰۰۰ و ۰/۴۱۰ می‌باشد. نتایج تحلیل توصیفی همچنین برای متغیر کنترلی نرخ بازده دارایی‌ها نشان می‌دهد میانگین این متغیر برابر با ۰/۱۳۰ می‌باشد. میانه این متغیر نیز برابر با ۰/۱۱۰ بوده و مبین این موضوع است که ۵۰ درصد شرکت‌های قرار گرفته در نمونه در طول دوره مورد بررسی بازده دارایی‌های بالاتر از ۱۱٪ کسب نموده‌اند. متوسط اهرم مالی بکار گرفته شده در تامین مالی

شرکت‌های نمونه برابر با ۵۶ درصد می‌باشد. بالاترین مقدار اهرم مالی نیز برابر با ۰/۹۶ می‌باشد. همچنین به طور متوسط شرکت‌های نمونه آماری تحقیق رشدی معادل ۱۹/۵ درصد داشته‌اند.

نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش

هدف از آزمون فرضیه اول پژوهش بررسی این موضوع می‌باشد که آیا افشا مسئولیت اجتماعی شرکت با نوع اظهار نظر حسابرس رابطه دارد یا خیر؟
برای آزمون فرضیه اول از الگوی رگرسیونی شماره (۱) بهره گرفته شده و با استفاده از روش رگرسیون لجستیک برآورد شده است:

مدل (۱)

$$Opinion_{it} = \beta_0 + \beta_1 DCSR_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 ROA_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 INV_{it} + \beta_6 LOSS_{it} + \beta_7 growth_{it} + \epsilon_{it}$$

نتایج حاصل از برآورد مدل (۱) و ضرایب آن در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۲): ضرایب برآوردی مدل (۱) تحقیق

متغیر	ضریب	آماره Z	Prob	VIF
C	۲/۷۸۰	۳/۸۳۷	۰/۰۰۰	-
DCSR	۱/۰۳۲	۲/۸۹۶	۰/۰۰۳	۱/۲۳۸
SIZE	-۰/۳۱۱	-۵/۷۶۸	۰/۰۰۰	۱/۲۳۹
ROA	۳/۶۲۹	۴/۲۴۶	۰/۰۰۰	۲/۰۸۳
LEV	۱/۰۹۴	۲/۱۵۵	۰/۰۳۱	۱/۵۸۵
INV	۱/۸۳۲	۱/۰۵۳	۰/۲۹۲	۱/۰۵۱
LOSS	-۰/۱۱۱	-۰/۳۳۴	۰/۷۳۸	۱/۲۴۹
GROWTH	-۰/۳۳۷	-۱/۸۸۲	۰/۰۵۹	۱/۱۲۱
آزمون	مقدار آماره	سطح معنی‌داری		
نسبت درست‌نمایی	۵۸/۶۳۸	۰/۰۰۰		
آماره هاسمر - لمشو	۱۳/۷۷۷	۰/۰۸۷		
ضریب تعیین مک فادن		۰/۰۴۹		

در بررسی معناداری کل مدل در صورتی که سطح معنی‌داری (P-Value) آماره آزمون نسبت درست‌نمایی که به عنوان آزمون معناداری مدل است، کمتر از ۰/۰۵ باشد معناداری کل

مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأیید می‌شود. سطح معنی داری این آماره مطابق با جدول (۳)، معادل ۰/۰۰۰ بوده و نشان از معناداری مدل دارد. همچنین همانطوری که در فصل سوم اشاره شد، شاخص نیکوئی برازش مقدار متغیر وابسته مشاهده شده را با متغیر وابسته پیش‌بینی شده بر اساس مدل مقایسه می‌کند و چنانچه این تفاوت معنادار نباشد، نیکوئی برازش حاصل است. در این مطالعه این شاخص از طریق آماره هاسمر - لمشو اندازه‌گیری شده است، در این آماره زمانی که سطح معنی داری (P-Value) بیشتر از ۰/۰۵ باشد، بیانگر این است که تفاوت متغیر وابسته مشاهده شده با متغیر وابسته پیش‌بینی شده معنادار نبوده و نیکوئی برازش حاصل شده است. با توجه به این که سطح معنی داری (P-Value) این آماره مطابق با جدول (۳)، در مدل (۱) معادل ۰/۰۸۷ می‌باشد بنابراین می‌توان گفت نیکوئی برازش مدل حاصل شده است. ضریب تعیین مک فادن بیانگر میزان واریانس مشترک بین دو متغیر بوده و نشان می‌دهد چند درصد از تغییرات در متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل تبیین می‌شود. دامنه این آماره مابین ۱ و ۰ می‌باشد بطوری که عدد یک نشان دهنده تبیین کامل متغیرهای مشاهده شده توسط مدل بوده و مقدار صفر بیانگر این است که مدل هیچگونه متغیری را تبیین نمی‌کند. این آماره مطابق با جدول (۳)، معادل ۰/۰۴۹ می‌باشد، که حکایت از تبیین ۴/۹ درصدی متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل و کنترلی وارد شده در مدل دارد. در خصوص بررسی همخطی میان متغیرهای تحقیق با توجه به این که مقدار عامل تورم واریانس (VIF) برای تمامی متغیرها کمتر از ۵ بوده و نزدیک به یک می‌باشد، می‌توان گفت همخطی شدیدی میان متغیرهای مدل وجود ندارد. نهایتاً احتمال آماره t برای افشا مسئولیت اجتماعی شرکت (DCSR) کوچک‌تر از ۰/۰۵ بوده (۰/۰۰۳) و ضریب آن مثبت می‌باشد (۱/۰۳۲) در نتیجه با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت افشا مسئولیت اجتماعی شرکت بر نوع اظهار نظر حسابرس شرکت‌ها تأثیر معنی دار و مستقیمی دارد. از این رو فرضیه اول تحقیق در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأیید می‌شود.

نتایج آزمون فرضیه‌ی دوم

هدف از آزمون فرضیه اول پژوهش بررسی این موضوع می‌باشد که آیا افشا مسئولیت اجتماعی شرکت با تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی رابطه دارد یا خیر؟
برای آزمون فرضیه فوق مدل رگرسیونی چند متغیره خطی شماره (۲) استفاده شده است.
مدل (۲)

$$ARLi,t = \beta_0 + \beta_1 DCSR_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 ROA_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 INV_{it} + \beta_6 LOST_{it} + \beta_7 growth_{it} + \varepsilon_{it}$$

اولین مرحله جهت آغاز فرآیند آزمون فرضیه دوم، بررسی نرمال بودن توزیع داده‌های متغیر وابسته است. برای این منظور از آزمون جاک-برا استفاده شد و طبق نتایج توزیع متغیر تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی از توزیع نرمال پیروی نمی‌کند. بنابراین داده‌های متغیر قبل از آزمون

فرضیه‌ها با استفاده از تابع انتقال جانسون نرمال سازی شده است. نتایج حاصل از برآورد مدل (۲) در جدول (۳) قابل مشاهده است.

از آنجایی که سطح معنی داری آزمون F لیمر در مدل کمتر از ۰/۰۵ می باشد، ناهمسانی عرض از مبداها تأیید شده و لازم است در برآورد الگو از روش داده‌های پانل استفاده شود. همچنین با توجه به نتایج آزمون هاسمن و سطح معنی داری این آزمون (کمتر از ۰/۰۵)، باید مدل با استفاده از روش اثرات ثابت برآورد شود. در جدول (۳) نتایج حاصل از برآورد ارائه شده است.

جدول (۳): نتایج آزمون فرضیه‌ی دوم

نام متغیر	نماد متغیر	ضریب	آماره t	Prob	VIF
مقدار ثابت	C	۳۲/۷۵۵	۱/۸۶۹	۰/۰۶۲۰	-
افشا مسئولیت اجتماعی	DCSR	-۹/۲۳۹	-۲/۲۹۴	۰/۰۲۲۱	۱/۲۳۸
اندازه شرکت	SIZE	۲/۹۸۹	۲/۳۵۹	۰/۰۱۸۶	۱/۲۳۹
بازده دارایی‌ها	ROA	-۱۰/۹۳۹	-۱/۶۵۵	۰/۰۹۸۳	۲/۰۸۳
اهرم مالی	LEV	۷/۶۹۰	۱/۱۱۵	۰/۲۶۵۲	۱/۵۸۵
سرمایه‌گذاری	INV	-۳۵/۹۶۴	-۳/۱۳۶	۰/۰۰۱۸	۱/۰۵۱
زیان دهی	LOSS	۱/۱۵۲	۱/۰۳۳	۰/۳۰۱۶	۱/۲۴۹
رشد شرکت	GROWTH	۱/۰۹۵	۰/۷۰۵	۰/۴۸۰۶	۱/۱۲۱
آزمون F لیمر سطح معنی داری (Prob.)		۱۷/۲۴۱ (۰/۰۰۰)			
آزمون هاسمن سطح معنی داری (Prob.)		۱۷/۸۱۹ (۰/۰۱۲)			
آماره F (معنی داری کل مدل خطی) سطح معنی داری (Prob.)		۱۹/۰۱۱ (۰/۰۰۰)			
آماره دوربین واتسون		۱/۷۵۵			
آزمون جارکیو-برا سطح معنی داری (Prob.)		۱۷۵/۶۵۵ (۰/۰۰۰)			
ضریب تعیین (R ²) ضریب تعیین تعدیل شده (AdjR ²)		۰/۷۷۰۵ ۰/۷۳۰۰			

در بررسی معنی دار بودن کلی مدل، با توجه به این که مقدار احتمال (P-VALUE) آماره F از ۰/۰۵ کوچکتر می باشد (۰/۰۰۰۰) با اطمینان ۹۵٪ معنی دار بودن کلی مدل تایید می شود. ضریب تعیین مدل نیز گویای آن است که ۷۷/۰۵ درصد از تغییرات تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی توسط متغیرهای وارد شده در مدل تبیین می شود.

همچنین در بررسی مفروضات رگرسیون کلاسیک نتایج آزمون جارکوا- برا گویای آن است که باقیمانده های حاصل از برآورد مدل در سطح اطمینان ۹۵٪ از توزیع نرمال برخوردار نمی باشند بطوری که مقدار احتمال (P-VALUE) مربوط به این آزمون پایینتر از ۰/۰۵ است (۰/۰۰۰). که با توجه به قضیه حد مرکزی و تعداد بالای مشاهدات می توان از آن چشم پوشی نمود. علاوه بر این از آنجایی که مقدار آماره دوربین واتسون مابین عدد ۱/۵ و ۲/۵ می باشد (۱/۷۵۵) لذا استقلال باقیمانده های مدل نیز مورد پذیرش قرار می گیرد. در خصوص هم خطی میان متغیرهای مدل نیز از آنجایی که مقدار آماره VIF برای تمامی متغیرها کمتر از ۱۰ می باشد می توان گفت هم خطی شدیدی میان آن ها وجود نداشته و این فرض از مفروضات رگرسیون کلاسیک نیز تأیید می شود. بر اساس نتایج ارائه شده در جدول (۳)، سطح معنی داری (P-Value) آماره t مربوط به متغیر «افشا مسئولیت اجتماعی شرکت» کوچکتر از ۰/۰۵ بوده (۰/۰۲۲۱) و ضریب آن منفی می باشد (-۹/۲۳۹) بنابراین می توان گفت بین افشا مسئولیت اجتماعی شرکت و تأخیر در ارائه گزارش حساسیتی ارتباط معنادار و معکوسی وجود دارد. و فرضیه دوم تحقیق در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأیید می شود.

نتیجه گیری

بر اساس نتایج ارائه شده، می توان گفت افشا مسئولیت اجتماعی شرکت بر نوع اظهار نظر حسابرسان شرکتها تأثیر معنی دار و مستقیمی دارد. با توجه به نتیجه آزمون فرضیه اول می توان اینگونه استدلال نمود که هرچه میزان افشا مسئولیت اجتماعی توسط شرکتها افزایش یابد کیفیت صورت‌های مالی افزایش یافته و در نتیجه اظهار نظر حسابرسان شرکت مقبول خواهد بود. این یافته همراستا با مبانی نظری تحقیق و نتایج تحقیق گری و همکاران (۲۰۱۷) و ورنر (۲۰۰۹) می باشد. گری و همکاران (۲۰۱۷)، در تحقیقی نشان دادند که مسئولیت پذیری اجتماعی بر کیفیت صورت‌های مالی افزوده و مدیریت سود را کاهش می دهد که در همین راستا احتمال اعلام اظهار نظر حسابرسان مقبول در این شرکتها بالاتر خواهد بود. ورنر (۲۰۰۹)، در پژوهشی در ارتباط با مسئولیت پذیری اجتماعی شرکتها به این نتیجه رسید که مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت اثر بالقوه مثبت و پایا در کشورهای در حال توسعه به ویژه در جوامع دارای محدودیت های اجتماعی دارد. فلذا سیاست گذاران و تدوین کنندگان مبانی نظری و ضوابط گزارشگری مالی و استانداردهای حسابداری مالی باید جایگاه مسئولیت پذیری اجتماعی را در شرکتها تقویت کنند. و با معرفی زوایای متفاوت مسئولیت پذیری اجتماعی و منافع آن برای شرکتها و نیز فراهم کردن ساز و کارهای لازم برای گزارشگری مسئولیت اجتماعی، شرکتها را به اجرای هر

چه بیشتر اصول مسئولیت‌پذیری اجتماعی تشویق نمایند در این صورت حتماً تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر ویژگی‌های شرکت و از آن جمله مؤلفه‌های کیفیت گزارشگری مالی و در نتیجه اظهارنظر حسابرسان محسوس خواهد بود. همچنین با توجه به نتایج آزمون فرضیه اول به سرمایه‌گذاران بالفعل و بالقوه پیشنهاد می‌گردد در اخذ تصمیمات اقتصادی به عواملی همچون معیارهای مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی و همچنین کیفیت حسابرسی توجه داشته باشند زیرا این عوامل از معیارهای مهم و تأثیرگذار بر عملکرد شرکت‌ها هستند.

در ادامه ارتباط بین افشا مسئولیت اجتماعی شرکت و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی بررسی شد و به ارتباط معنادار و معکوسی بین دو متغیر رسیدیم. با توجه به نتیجه آزمون فرضیه دوم می‌توان اینگونه استدلال نمود که هرچه میزان افشا مسئولیت اجتماعی توسط شرکت‌ها افزایش می‌یابد، حسابرس شرکت زمان بیشتری برای بررسی صحت صورت‌های مالی ارائه شده توسط شرکت نیاز دارد به همین دلیل ارائه گزارش حسابرسی وی با تأخیر بیشتری مواجه خواهد شد. یکی از دلایل اصلی عنوان شده از سوی شرکت‌ها برای تأخیر در ارائه صورت‌های مالی سالانه، نیاز به انجام خدمات حسابرسی می‌باشد. این یافته‌ها همراستا با مبانی نظری تحقیق و نتایج تحقیق گری و همکاران (۲۰۱۷) می‌باشد. با توجه به نتایج، از آنجاییکه به موقع بودن گزارش حسابرسی معمولاً با اثربخشی حسابرسی همراه است که تمرکز آن بر میزان صلاحیت حسابرسان در انجام وظیفه برای ارائه اظهارنظری است که نشان دهنده تصویری صحیح از عملیات شرکت است. در همین راستا پیشنهاد می‌شود سازمان یا نهادی میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌های فعال در بورس اوراق بهادار را به طور دقیق و قابل استناد اندازه‌گیری کند تا هم حسابرسان از این اطلاعات استفاده کنند و زمان کمتری صرف بررسی آیتم‌های مختلف مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نمایند.

فهرست منابع

الف- منابع فارسی:

۱. بندریان، امیرعلی؛ وحیدی الیزئی، ابراهیم و فرامرزی مقصودی. (۱۳۹۷). تأثیر تعدیل‌کنندگی کیفیت و تدام حسابرسی بر رابطه بین ساختار مالکیت و مدیریت سود. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، دوره ۱۰، شماره ۳۷، ۱۹۵-۲۱۴.
۲. بنی‌مهد، بهمن و بهرام شیرزاد. (۱۳۸۸). بررسی و تبیین متغیرهای حسابداری با نوع اظهارنظر حسابرس در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار. مجله حسابداری مدیریت، سال دوم، شماره سوم، ۶۵-۷۶.
۳. حاجیها، زهره و بهمن سرفراز. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها و هزینه حقوق صاحبان سهام در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهش‌های تجربی حسابداری، دوره ۴، شماره ۲، ۱۰۵-۱۲۳.
۴. حاجیها، زهره و مجتبی فتحی مقدم بادی. (۱۳۹۳). رابطه تغییر در اظهارنظر حسابرسی با تأخیر در گزارشگری مالی. مطالعات تجربی حسابداری مالی. سال یازدهم، شماره ۴۱، ۱۳۱-۱۵۶.
۵. دارایی، رویا؛ پاشانژاد، یوسف و اسماعیل تدین فرد. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی، عملکرد اقتصادی و اجتناب از مالیات شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. مجله بررسی‌های حسابداری، دوره ۴، شماره ۱۵، ۶۷-۹۲.

۶. دارابی، رویا؛ وقفی، سید حسام و مریم سلیمانیان. (۱۳۹۵). بررسی ارتباط گزارشگری مسئولیت اجتماعی با ارزش و ریسک شرکتهای پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران. حسابداری ارزشی و رفتاری، دوره ۱، شماره ۲، ۱۹۳-۲۱۳.
۷. صفری گرایلی، مهدی. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها بر ارزش‌گذاری بازار از نگهداشت وجه‌نقد. راهبرد مدیریت مالی، دوره ۶، شماره ۱، پیاپی ۲۰، ۱۶۳-۱۸۳.
۸. عظیمی، مجید و گنجی ارجنکی، سمیه. (۱۳۹۵). تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت بر کیفیت گزارشگری مالی. مطالعات حسابداری و حسابرسی، سال ۵، شماره ۱۷، ۹۶-۱۱۱.
۹. فخاری، حسین؛ رضائی پسته نوئی، یاسر و محمد نوروزی. (۱۳۹۵). تأثیر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت بر کارایی سرمایه‌گذاری، دوره ۵، شماره ۴، پیاپی ۱۵، ۸۵-۱۰۶.
۱۰. فروغی، داریوش، مرتضی میر شمس شهنشهبانی و سمیه پور حسین. (۱۳۸۷). نگرش مدیران درباره افشای اطلاعات حسابداری اجتماعی: شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره ۱۵، شماره ۵۲، تابستان ۱۳۸۷، ۷۰-۵۵.
۱۱. مهدوی، غلامحسین و جمالیان پور، مظفر. (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر سرعت گزارشگری مالی. مجله پژوهش‌های حسابداری مالی، سال دوم، شماره ۴، ۸۹-۱۱۸.
۱۲. مهدوی، غلامحسین و سمیه حسینی نیا. (۱۳۹۴). بررسی اثربخشی کیفیت حسابرسی بر کاهش تأخیر در ارائه گزارش حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. دانش حسابرسی، سال ۶، شماره ۲۱، ۳۰-۷.
۱۳. وحیدی الیزایی، ابراهیم و ماندانا فخاری. (۱۳۹۴). تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر عملکرد مالی. فصلنامه تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۲۷، ۸۲-۹۹.
۱۴. وحیدی‌الیزئی، ابراهیم، تمیمی محمد و حسین شلال‌نژاد. (۱۳۹۳). برداشت سرمایه‌گذاران ایرانی از استقلال حسابرسی، مطالعات حسابداری و حسابرسی، سال سوم، شماره دهم، ۳۰-۵۴.

ب- منابع خارجی:

1. Afify, H.A.E. (2009). Determinants of audit report lag: Does implementing corporate governance have any impact? Empirical evidence from Egypt. *Journal of Applied Accounting Research*, 10 (1), 56-86.
2. Ansah, S., and Leventis, S. (2006). Timeliness of corporate annual financial reporting in Greece. *European Accounting Review*, 15, 273-287.
3. Aribi, A. and Gao, S. (2010). Corporate social responsibility disclosure. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 8(2), 72-91.
4. Ashton, R. H., Willingham, J. J., and Elliott R. K. (1987). An empirical analysis of audit delay. *Journal of Accounting Research*, 25(2), 275-292.
5. Carey, P., Liu, L., Qu, W., (2017). Voluntary Corporate Social Responsibility Reporting and Financial Statement Auditing in China, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, doi: <https://doi.org/10.1016/j.jcae.2017.09.002>.
6. Chen, L., Srinidhi, B., Tsang, A., Yu, W., (2012). Corporate social responsibility, audit fees, and audit opinions. SSRN, Elibrary.
7. Doogar, R., Sivadasan, P., Solomon, I., (2015). Audit fee residuals: Costs or rents? *Review of Accounting Studies* 20, 1247-1286.
8. El Ghouli, S., Guedhami, O., Kwok, C. C. Y., and Mishra, D. R. (2011). Does corporate social responsibility affect the cost of capital?. *Journal of Banking & Finance*, 35(9), 2388-2406
9. Gray, R., Kouhy, R., Lavers, S., (1995). Constructing a database of social and environmental reporting by UK companies. *Accounting, Auditing and Accountability Journal* 8 (2), 78-101.
10. Gregory, R.H. and Van Horn R.L. (1963). *Automatic Data-Processing Systems: Principles*

- and Procedures, Belmont, 2nd edition, San Francisco: Wadsworth Publishing Company.
11. Hoitash, R., Hoitash, U., Bedard, J., (2008). Internal control quality and audit pricing under the Sarbanes-Oxley Act. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 27 (1), 105-26.
 12. Hribar, P., Kravet, T., Wilson, R., (2014). A new measure of accounting quality. *Review of Accounting Studies* 19, 506-538.
 13. Leventis, S., Weetman, P., Caramanis, C. (2005). Determinants of audit report lag: Some evidence from the Athens Stock Exchange, *International Journal of Auditing*, vol 9, No.1, . 45-58.
 14. Marwa Samet., Anis, Jarboui. (2017). How does corporate social responsibility contribute to investment efficiency?. *Journal of Multinational Financial Management*. Vol 40, 33-46

